

# VAN BIJZONDERE JEUGDZORG NAAR INTEGRALE JEUGDHULPVERLENING. KANTTEKENINGEN BIJ EEN ONTWIKKELING

Maria BOUVERNE-DE BIE\* en Rudi ROOSE\*\*

## 1. Inleiding

De jeugdhulpverlening in Vlaanderen is in beweging. De hulpverlening, aangeboden in het kader van de bijzondere jeugdbijstand zal, in het opzet van het Strategisch Plan Integrale Jeugdhulpverlening, samengebracht worden met de jeugdhulpverlening aangeboden door de centra voor algemeen welzijnswerk, de centra voor geestelijke gezondheidszorg en de kinderpsychiatrische afdelingen van ziekenhuizen, Kind en Gezin, de centra voor leerlingenbegeleiding en het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap.<sup>1</sup> Met de Maatschappelijke Beleidsnota Bijzondere Jeugdzorg en het Strategisch Plan Integrale Jeugdhulpverlening (MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, 2000) wordt het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (I.V.R.K.) door de Vlaamse regering naar voor geschoven als de hoeksteen van deze geïntegreerde jeugdhulpverlening.

Zowel de integratie van deze hulpverlening in het ruimere aanbod van jeugdhulpverlening, als inzonderheid de verwijzing naar het I.V.R.K., houdt de suggestie in dat deze integrale jeugdhulpverlening niet enkel gezien wordt als een 'preventieve buffer' ten opzichte van een gerechtelijk optreden, doch fundamenteel gezien wordt in functie van het recht, ook van kinderen op een menswaardig bestaan. Dit betekent dat niet enkel gedacht moet worden aan de autonomie van de jeugdhulpverlening ten aanzien van strafrechtelijke interventies. Essentieel is de *sociaal-politieke omslag*, met name de kadering van de jeugdhulpverlening in het aanbod van maatschappelijke dienstverlening waartoe 'de gemeenschap gehouden is' teneinde elk kind gelijke mogelijkheden te geven op sociale en culturele ontplooiing (BOSMANS, 2001). De finaliteit van de jeugdhulpverlening ligt in deze benadering in de gedeelde verantwoordelijkheid tussen de ouders en de gemeenschap voor de opvoeding van kinderen, met respect voor hun uniciteit en met respect voor kinderen als dragers van economische, sociale, culturele, burgerlijke en politieke rechten. Het I.V.R.K. tekent hiermee een algemeen beleidskader uit, waarin voor de overheden en voorzieningen verplichtingen besloten liggen inzake respect voor kinderen en voor ouders (VANDENBROECK, 1999). Deze verplichtingen gaan verder dan het corrigeren en/of aanvullen van 'problematische opvoedingssituaties': ze houden een fundamenteel engagement in tot

---

\* Hoofddocent Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek.

\*\* Assistent Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek.

1. Deze integratiebeweging vindt momenteel experimenteel plaats in een aantal pilootregio's: Gent-Meetsjesland, Antwerpen en Limburg. Voor meer informatie, zie [www.jeugdhulp.vlaanderen.be](http://www.jeugdhulp.vlaanderen.be).

realisatie van de maatschappelijke opvoedingsvoorwaarden, nodig om elk kind een goede ontwikkeling te waarborgen.

In deze bijdrage wordt stilgestaan bij de vraag in welke mate de grondgedachte van het I.V.R.K. – het recht van kinderen op een menswaardig bestaan – voldoende radicaal doorgetrokken wordt in de ontwikkeling van ‘bijzondere jeugdzorg’ tot ‘integrale jeugdhulpverlening’.<sup>2</sup> Met name stellen we ons de vraag of de basiskritiek, die vanuit het I.V.R.K. op de wet van 1965 geleverd kan worden, met het concept integrale jeugdhulpverlening voldoende weerlegd wordt. Deze basiskritiek is dat het denken over jeugdhulpverlening niet vertrekt vanuit de vraag wat de verantwoordelijkheid is van de gemeenschap t.a.v. jeugdigen, doch overwegend vanuit het streven ‘afwijkend gedrag’ van jeugdigen – preventief – in te perken.

Om deze vraag te onderzoeken analyseren we de ontwikkeling van de sociale jeugdbescherming, over bijzondere jeugdbijstand tot actueel het streven naar een integrale jeugdhulpverlening op een aantal krachtlijnen die kenmerkend zijn voor de jeugdbescherming en bijzondere jeugdbijstand sinds 1965 (DE BOCK, 1965; VERHELLEN, 1996). Twee van deze krachtlijnen zijn gemeenschappelijk voor zowel de ‘gerechtelijke’ jeugdbescherming als de ‘buitengerechtelijke’ jeugdbescherming of bijzondere jeugdbijstand. Een eerste krachtlijn omvat het vertrouwen in de sociale wetenschappen als sturend referentiekader voor de heropvoeding van, *c.q.* hulpverlening aan minderjarigen. Een tweede, aansluitende krachtlijn betreft de ‘gezinsgerichtheid’ van de te treffen maatregelen, waarbij de verwachting is dat een gedifferentieerd aanbod van hulpverlening van die aard is de uithuisplaatsing van kinderen te vermijden. Een derde krachtlijn betreft de vrijwillige participatie van ouders en minderjarigen aan het hulpaanbod. Deze participatie is tevens een kenmerkend onderscheid tussen de sociale en gerechtelijke jeugdbescherming en (later) de bijzondere jeugdbijstand en de jeugdbescherming.

## 2. Toenemende nadruk op deskundigen

Met de wet van 1965 wordt de notie ‘kind in gevaar’ de centrale grondslag voor het optreden van zowel de buitengerechtelijke (sociale) als de gerechtelijke jeugdbescherming, en voor zowel maatregelen ten aanzien van de ouders als ten aanzien van de minderjarige. De sociale bescherming moet de ‘normale’ ontwikkeling van minderjarigen bevorderen en hen beschermen tegen alles wat deze ontwikkeling kan bedreigen. Gekoppeld aan de gevaarsnotie betekent de bevordering van deze ‘normale’ ontwikkeling dat het essentiële objectief van de wet is te voorzien in maatregelen ten aanzien van minderjarigen die een ‘bijzondere bescherming’ nodig hebben (HUYNEN, 1970, geciteerd in: VERHELLEN, 1977). Deze ‘bij-

---

2. Zo geeft de *sectorale* omschrijving van de notie jeugdhulpverlening aan dat de discussie gevoerd wordt als een verzorgingsbureaucratische discussie, d.w.z. een discussie tussen overheid en voorzieningen over de organisatie van de zorg, eerder dan vanuit een visieontwikkeling over welke de dienstverlening is die de gemeenschap in de huidige maatschappelijke ontwikkelingen ten aanzien van jeugdigen moet verzekeren (NOTREDAME, 2002).

zondere bescherming' betreft situaties waarin de ouders door 'onwetendheid, onverschilligheid, onbevoegdheid of halsstarrigheid' niet uit eigen beweging de hulp inroepen van de bestaande medische, sociale, of psychologische diensten, of er niet mee samenwerken. De vage notie 'kind in gevaar' kan aldus in de praktijk geconcretiseerd worden door vanuit de sociale wetenschappen aangereikte inzichten over de 'normale' ontwikkeling van kinderen. In de decreten bijzondere jeugdbijstand wordt de vage gevaarsnotie vervangen door het begrip 'problematische opvoedingssituatie'. Hierbij wordt benadrukt dat het gaat om een 'feitelijke' situatie 'waarin de fysieke integriteit, de affectieve, morele, intellectuele of sociale ontplooiingskansen van minderjarigen in het gedrang komen, door bijzondere gebeurtenissen, door relationele conflicten, of door omstandigheden waarin zij leven' (DUPONT en VANDER AUWERA, 1988). Het criterium voor een 'problematische opvoedingssituatie' is het respect voor de ontplooiingskansen van het kind. Hiermee blijft, evengoed als met de gevaarsnotie, de suggestie instandgehouden van het bestaan van een, door de sociale wetenschappen in kaart te brengen, universele standaard waartegen de 'ontplooiingskansen' van elk kind objectief kunnen afgewogen worden, dit terwijl kinderen feitelijk zeer verschillend zijn en opgroeien in vaak zeer sterk verschillende contexten. Het effect van deze veralgemening en decontextualisering is dat "de opvoedingstaak gereduceerd wordt tot een empirische taak, namelijk het beter begrijpen van het natuurlijke ontwikkelingsproces, in plaats van een zaak van culturele en persoonlijke waarden, een zaak van *beslissen* wat goed is voor kinderen" (VANDENBROECK, 2003, 10). Tegelijk vormt dit beroep op de sociaal-wetenschappelijke deskundigheid van de hulpverlening een basis om de opvoeding te normeren: het gaat immers om 'algemeen na te streven' opvoedingsidealen waarvan de realisatie, indien niet vanzelfsprekend, dan toch via de gepaste inzet van kennis en hulpverlening in het bereik liggen van eenieder.<sup>3</sup>

De toenemende invloed van deskundigen is niet typisch voor de jeugdbescherming en bijzondere jeugdbijstand, maar geldt voor een diversiteit van opvoedingssituaties (DE WINTER, 1986). Deze invloed is niet enkel normerend, ze omvat ook de ontwikkeling van een eigen 'grammatica', die ouders en kinderen gericht aanspreekt op de ontwikkeling van hun identiteit en handelingsmogelijkheden (DEPAEPE, 1998). In de context van de jeugdbescherming en bijzondere jeugdbijstand is het beroep op sociaal-wetenschappelijke inzichten echter tegelijk

---

3. Het criterium 'Problematische opvoedingssituatie' wordt met het invoegen van de toegangspoort verlaten. In het nieuwe model is het niet de aard of de ernst van het probleem die bepaalt of een hulpaanbod al dan niet rechtstreeks toegankelijk is, maar de aard van het aanbod. De idee is dan dat zware problemen niet noodzakelijk een 'zwaar' antwoord vergen. Tezelfdertijd vragen SERRIEN en SPRANGERS (2001) zich echter af: "cultiveren we met één toegangspoort niet de mythe dat alle mensen gelijk zijn – ook in hun miserie – en dat een gelijkwaardig aanbod ook gelijkaardig kan en moet zijn? Ontwijken we daarmee niet de verantwoordelijkheid om te werken aan meer tolerantie in een samenleving boordevol verschillen? We moeten erover waken dat we met de toegangspoort niet trachten te beheersen wat niet te beheersen valt" (p. 72). Ze pleiten dan ook voor een reflexieve diagnose, die bijvoorbeeld ook moet kunnen leiden tot het besluit dat een interventie overbodig of niet-wenselijk is.

een criterium om te beslissen. Dit samenvallen van beroep op kennis met beslissingsmacht houdt een gevaar in van toenemend interventionisme, wanneer beroep op deskundigheid herleid wordt tot een 'objectieve' diagnosestelling, waarin 'problematische opvoedingssituaties' herleid worden tot een probleem van ouderlijk tekort en/of gedrag van de minderjarige. Dit gevaar wordt in de praktijk ook bewaarheid, zoals blijkt uit de blijvende kritieken op de plaatsingsdynamiek, ook vanuit de sociale bescherming (NICAISE en DEWILDE, 1995).

Het beroep op de sociale wetenschappen gaat in de praktijk gepaard met een toenemende specialisatie en differentiatie van de mogelijke maatregelen en van het hulpverleningsaanbod. Dit proces van differentiatie en specialisatie biedt mogelijkheden tot een betere begeleiding, tegelijk wordt deze begeleiding gericht door de concrete utopie "van de op maat gesneden oplossing voor elk probleem, de unieke oplossing voor elk uniek probleem." (DEGHELDERE en NOTRE-DAME, 1987, 67). Specialisatie, gericht op een betere begeleiding van ouders en kinderen, kan aldus zo ver gaan dat steeds minder ouders en kinderen effectief een beroep kunnen doen op een aanbod van hulpverlening, hetzij omwille van een ten aanzien van het beschikbare aanbod 'afwijkende' diagnose, hetzij omdat onvoldoende aanbod gemeten naar binnen de betreffende specialisatie ontworpen kwaliteitsnormen beschikbaar is.

De nadruk op differentiatie en specialisatie vinden we in de integrale jeugdhulpverlening terug in het principe van modulering. Onder modulering wordt verstaan dat het hulpaanbod van een voorziening omschreven wordt in (een combinatie van) duidelijk afgelijnde eenheden van hulp of functies. Bedoeling is dat het aanbod van elke voorziening, de mogelijkheden en de grenzen ervan, duidelijker geëxpliciteerd worden, ten behoeve van ouders en kinderen, van verwijzers, en van de voorzieningen zelf. Om een module te omschrijven moet gebruikgemaakt worden van een functielijst: een functie is een algemeen geformuleerde hulpactiviteit, zoals diagnose, verblijf, begeleiding, training. Het hulpaanbod kan aldus op een uniforme wijze beschreven worden, wat de transparantie ten goede zou moeten komen. Echter, een transparant aanbod betekent daarom nog niet een in de desbetreffende situatie adequaat aanbod, d.w.z. een aanbod dat effectief bijdraagt tot de realisatie van betere ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen, en tot ondersteuning van de ouderlijke opvoeding. Transparantie kan evenzeer verwijzen naar een streven tot beheersing van sociale problemen, i.c. als problematisch geduide opvoedingssituaties. In dit verband kan bijvoorbeeld gewezen worden op de hernieuwde belangstelling voor '*prevention through early detection*' (GORIS et al., 2002)<sup>4</sup>, de vroegtijdige detectie van risicosituaties en interventie, waarbij o.a. wordt uitgegaan van de idee dat er instrumenten bestaan om gedragsvariabelen en levensomstandigheden betrouwbaar en geldig te meten en dat er behandelings- en andere interventiemodellen bestaan die de personen met deze gedragsvariabelen zodanig kunnen beïnvloeden dat ze later geen of minder criminaliteit zullen ple-

---

4. Zie voor de jeugdhulpverlening bijvoorbeeld het screeninginstrument voor kindermishandeling, ontwikkeld door Prof. HELLINCKX en zijn medewerkers (K.U. Leuven). Zij verwoordden een aantal kritieken op *early prevention*-programma's trouwens zelf, o.a. in GEERAERT, GRIETENS & HELLINCKX (2002).

gen. Zodoende zou de integratie van de bijzondere jeugdbijstand in een ruimer aanbod van jeugdhulpverlening de in de bijzondere jeugdbijstand reeds sterk aanwezige nadruk op expertise en diagnosestelling nog kunnen versterken.<sup>5</sup>

### 3. Een 'gezinsgericht' beleid

Sociaal-wetenschappelijke inzichten en deskundige inbreng kunnen niettemin een belangrijke steun zijn in de opvoeding. Een voorwaarde hiervoor is dat de aannames waarop ze berusten voldoende kritisch met elkaar én met de inzichten van ook ouders en minderjarigen zelf geconfronteerd worden. De 'gezinsgerichtheid' van de jeugdbescherming, evenals de participatie van ouders en sinds 1985 ook van minderjarigen, in de sociale jeugdbescherming, bieden principiële mogelijkheden tot deze confrontatie. De opvoeding is een fundamenteel recht dat aan de ouders behoort. De wetgever van 1965 spreekt daarom van bijstand bij de opvoeding en opvoedingsomstandigheden en uitdrukkelijk niet van 'opvoedende bijstand' (VERHELLEN, 1977). Ook het I.V.R.K. stelt duidelijk het principe dat de ouders de eerste verantwoordelijken zijn voor de opvoeding, en dat de Staat hen en eventueel de ruimere familie hierbij dient te ondersteunen. De notie 'gezinsgerichtheid' kan echter op verschillende manieren begrepen worden: zo bijvoorbeeld verwijzen sociaal-wetenschappelijke inzichten over 'het' gezin veeleer naar abstracte concepten dan naar de analyse van wat geleerd kan worden uit de concrete samenspraak met elk gezin, in een diversiteit van situaties (VANDEMEULEBROECKE, VAN CROMBRUGGE en GERRIS, 1999). Ook in de praktijk wordt de notie gezinsgerichtheid geenszins éénduidig opgevat. Uit een verkennend onderzoek van DE KOSTER en LOOTS (2002) naar gezinsgericht werken in de Vlaamse onthaal-, oriëntatie- en observatiecentra bleek ook dat de nadruk vooral ligt op het werken met de jongere en de leefgroep.

De wet van 1965 benadrukte de activering van de opvoedingsrol van de ouders, niet enkel via de sociale jeugdbescherming, maar ook door een marginalisering van de ontzetting uit het ouderlijk gezag, door een differentiatie van de mogelijke jeugdbeschermingsmaatregelen, en specifiek door de invoering van de opvoedingsbijstand. De wetgever stelde daarbij uitdrukkelijk dat het 'geen in de plaats treden van de ouders' betrof (VERHELLEN, 1996). Concreet was de maatregel geïnspireerd op pretoriaanse praktijken van de parketten, evenals op buitenlandse voorbeelden, met name de Franse '*assistance éducative*' en de Nederlandse 'gezinsvoogdij'. Deze inspiratie laat zien dat de wetgever met de introductie van de opvoedingsbijstand aansloot bij oudere uitgangspunten van de kinderscherming, met name het gezin als aangrijpingspunt voor sociale arbeid en de onder-schikking van de autonomie van het gezin aan het maatschappelijk belang, met

---

5. Ook in de jeugdhulpverlening is weliswaar een groeiende aandacht merkbaar voor 'ervaringskennis'. In Vlaanderen krijgt dit bijvoorbeeld gestalte via de erkenning van ervaringsdeskundigen, de opkomst van oudergroepen en meer recent bijvoorbeeld ook via een participatief actieonderzoek in de jeugdzorg. Het is vooralsnog echter onduidelijk wat de hulpverlening over zichzelf leert uit deze ervaringen. Ook blijkt uit vermeld actieonderzoek dat de stap naar actie op basis van deze ervaringen zeker niet evident is (CARETTE, 2003).

name de bescherming van de maatschappij tegen kwalijk geachte gevolgen van 'opvoedingstekorten' in hoofde van de ouders. Het verschil met de vroegere kindbescherming ligt hierin dat, in de context van een individualiserende samenleving, de legitimering van de interventie niet langer gevonden kan worden in het opleggen van een bepaald opvoedingsmodel, doch dat ouders geacht worden mee te werken aan een sociaal wenselijke opvoeding (DE REGT, 1999). De participatie van ouders wordt aldus herleid tot een methodisch principe: een eventuele non-participatie wordt als negatief aangerekend. De 'opvoedingsbijstand', voorgesteld als een vernieuwende maatregel, sluit in de praktijk niet uit dat ouders in de kou blijven staan: ze worden aangesproken op de realisatie van een 'goede opvoeding', doch worden niet per definitie aangesproken om mee te denken over wat hieronder verstaan kan worden. Zo wordt hun rol herleid tot een toeschouwersrol. Dit soort marginalisering is de kern van het armoedeprobleem (DOOM, 2001). De herhaalde kritieken op de jeugdbescherming vanwege gezinnen die in armoede leven, zijn mede in dit licht te begrijpen (KONING BOUDEWIJNSTICHTING, 1994). Deze kritieken blijven echter niet beperkt tot arme gezinnen. Ook niet-arme ouders voelen zich niet altijd erkend in hun ouderschap in relatie tot de hulpverlening (DELENS-RAVIER, 2001).

Ook de mate van toegankelijkheid van het hulpverleningsaanbod voor ouders en kinderen is een belangrijk criterium voor gezinsgerichtheid. De aanduiding 'bijzondere jeugdbijstand' geeft aan dat, net zoals de wet van 1965 wat betreft de sociale bescherming, de decreten van 1985 uitgaan van 'bijzondere beschermingsmaatregelen', *i.c.* gekoppeld aan 'problematische opvoedingssituaties'. Het Strategisch Plan Integrale Jeugdhulpverlening zet deze gedachtegang voort, en maakt een onderscheid tussen 'rechtstreeks toegankelijke en niet rechtstreeks toegankelijke hulp'. Rechtstreeks toegankelijke hulp is die hulp waar ouders en kinderen rechtstreeks een beroep op kunnen doen, niet rechtstreeks toegankelijke hulp is die hulp waar ouders en kinderen een beroep op kunnen doen mits hun situatie beantwoordt aan een voorafgaande indicatiestelling. Het criterium voor het onderscheid rechtstreeks toegankelijk-niet rechtstreeks toegankelijk is de 'maatschappelijke kost', d.w.z. de duur, de intensiteit en de frequentie van de hulp.<sup>6</sup> Naarmate de hulp langer duurt, intensiever is en/of frequenter ingezet dient te worden, is de maatschappelijke kost ervan hoger en wordt dus de kans groter dat de hulp niet rechtstreeks toegankelijk is. Om dit criterium in de praktijk toe te passen wordt een wegingsinstrument ontwikkeld, aan de hand waarvan elke hulpmodule gewogen kan worden op haar maatschappelijke kost. Als die kost boven een bepaalde grens uitkomt, is de module per definitie niet rechtstreeks toegankelijk. De toewijzing naar de niet rechtstreeks toegankelijke hulp wordt geregeld via de zogenaamde 'toegangspoort'. Deze wordt in het Strategisch Plan Integrale Jeugdhulpverlening omschreven als de instantie die indicatiestelling en toewijzing van de niet rechtstreeks toegankelijke hulp op zich neemt, en aldus garandeert dat de niet rechtstreeks toegankelijke hulp (alleen) terechtkomt bij de mensen die daar ook nood aan hebben. De indicatiestelling en toewijzing worden gezien als twee

---

6. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het Nederlandse systeem – dat als inspiratiebron diende – waar enkel de financiële kost als criterium geldt.

onderscheiden besluitvormingsprocessen die door onderscheiden teams, onafhankelijk van het voorzieningenaanbod opgenomen worden. Indicatiestelling berust op het, volgens bepaalde kwaliteitsnormen geleverd, diagnostisch werk. Dit diagnostisch werk kan gebeuren door voorzieningen die binnen de rechtstreeks toegankelijke hulp diagnostische modules aanbieden. De toewijzing maakt de link tussen indicatiestelling en een bepaald hulpaanbod (een module of een geheel van modules). Dit hulpaanbod kan ook een combinatie inhouden van rechtstreeks toegankelijke en niet rechtstreeks toegankelijke hulp. Toegankelijkheid lijkt in het Strategisch Plan Integrale Jeugdhulpverlening m.a.w. veeleer te verwijzen naar erkennings- en subsidiëringsvoorwaarden in hoofde van hulpverleningsvoorzieningen, dan naar een subjectief recht op hulp- en dienstverlening in hoofde van de jeugdige en zijn ouders (LOOSVELDT, PUT en VAN BUGGENHOUT, 2002). Dit betekent dat de grondslag waarop hulp geboden wordt, ongewijzigd blijft sinds de invoering van de kindbescherming: de hulp aan jeugdigen wordt gevestigd ter correctie op en/of aanvulling van de opvoedingsverantwoordelijkheid van de ouders. Wél is het uitgangspunt dat de voorzieningen op regionaal niveau een begeleidingsplicht hebben.<sup>7</sup> Wat deze plicht concreet inhoudt, is momenteel nog niet duidelijk. Een vraag is ook wat de reikwijdte van de rechtstreeks toegankelijke hulp betekent in relatie tot de concrete situatie van jeugdigen en hun ouders. Ook al wordt gesteld dat alle rechtstreeks toegankelijke hulp niet uitgeput moet zijn vooraleer een beroep te kunnen doen op niet rechtstreeks toegankelijke hulp, het blijft zo dat voor de modules die opgenomen zijn binnen de niet rechtstreeks toegankelijke hulp, jeugdigen en ouders de drempel van een externe indicatiestelling moeten passeren. De drempel van een indicatiestelling blijft aldus een uitgangspunt. Niettegenstaande de aandacht voor de stem van de cliënt in het proces van diagnose en indicatie, blijft de participatie van jeugdigen en ouders hier overwegend beperkt tot toegang tot informatie over de geboden hulpverlening, en tot participatie aan de uitvoering van deze hulp. De focus van het concept van de integrale jeugdhulpverlening lijkt hiermee vooral te liggen op verzorgingsbureaucratische vragen en op standaardisatie van het hulpaanbod. Herorganiseren van de zorg, betere regelgeving, betere afstemming van de sectoren en werkvormen op elkaar, organiseren van trajectbegeleiding, ... worden hierbij als oplossing voor de bestaande problemen in de jeugdzorg naar voor geschoven. Hierbij gaat men ervan uit “dat het hulpverleningsproces lineair verloopt en dat men het geheel in plakjes kan snijden: aanmelding, intake, indicatiestelling, zorgtoewijzing, uitvoering en evaluatie. Opvallend is dat deze fasen veelal aan verschillende functionarissen worden toegewezen die vervolgens weer aan elkaar gelijmd moeten worden” (BISSCHOPS, 2001, 126).” Een dergelijk model leidt tot een herleving van het sociaal-technologisch denken: uitkomsten van ingrepen moeten voorspelbaar worden en de betrokken ouders en kinderen worden herleid tot object van interventie. Een gevaar hiervan is dat deskundigheid ingezet wordt als een ‘waarheidsregiem’ (DE WINTER, 1986). De opvoedingsdoelen, opvoedingspraktijken en leefomge-

---

7. De idee is dat voorzieningen binnen een regio gezamenlijk moeten verantwoordelijkheid nemen en zorgen dat er een antwoord komt op elke zorgvraag. De discussie m.b.t. het garanderen van een individueel recht op hulp is op het moment van schrijven echter nog aan de gang.

ving van ouders en kinderen worden ondergeschikt aan het vooropgestelde pedagogische doel van een 'goede opvoeding' of een 'goede sociale integratie'. Zo wordt in het debat over integrale jeugdhulpverlening vraaggestuurde hulp niet ingevuld vanuit een luisteren naar ouders en kinderen en het streven naar duidelijkheid over de doelen, praktijken en context van ook de jeugdhulpverlening zelf, maar vanuit een streven naar betere 'organisatie van de zorg': een betere afstemming van het bestaande aanbod op de vragen waarvoor dit aanbod ingezet wordt.

#### 4. Vrijwillige participatie in het hulpaanbod

Een kenmerkend onderscheid tussen de jeugdbescherming en de bijzondere jeugdbijstand is de vrijwillige participatie van ouders en kinderen in het hulpaanbod. Participatie kan op verschillende manieren begrepen worden. Participatie kan methodisch begrepen worden en is in deze benadering zowel een middel als een doel: het is een middel om een effectieve hulpverlening te realiseren en een doel, omdat aangenomen wordt dat de succesvolle uitkomst van de hulpverlening de betrokken minderjarigen betere kansen biedt op maatschappelijke participatie. Het participatiebegrip wordt in deze benadering ontdaan van zijn politieke betekenis (HARTMAN, 1998). Participatie wordt begrepen op het niveau van de relatie hulpverlener-'cliëntsysteem', en de nadruk ligt overwegend op het leerproces dat in participatie besloten ligt. Dit betekent dat participatie herleid wordt tot overwegend een kenmerk van het hulpverleningsaanbod. Deze participatiebenadering staat in tegenstelling tot de participatierechten erkend in de Universele Verklaring inzake de Rechten van de Mens (U.V.R.M.) en in het I.V.R.K. In het licht van het 'recht op een menswaardig bestaan' – het basisuitgangspunt van zowel de U.V.R.M. als het I.V.R.K. – heeft participatie de betekenis van een maatschappelijk proces, waarin jeugdhulpverlening, jeugdigen en ouders in een concrete situatie als 'medeburgers' (DE WINTER, 1995) betrokken zijn. In deze benadering is *de jeugdhulpverlening te zien als de maatschappelijke dienstverlening waartoe de gemeenschap zich gehouden weet, teneinde iedere jeugdige de mogelijkheid op een menswaardig bestaan te verzekeren*. De jeugdhulpverlening is in deze benadering een hulpaanbod dat nodig is om, gezien de zeer verschillende contexten waarin jeugdigen en ouders vertoeven, en gezien de maatschappelijke veranderingen waar jeugdigen en ouders mee te maken hebben, de voorwaarden te realiseren opdat eenieder in de mogelijkheid zou zijn een menswaardig bestaan te leiden. De ontwikkeling van het aanbod van jeugdhulpverlening moet in deze benadering gebaseerd worden op een maatschappelijke analyse, en deze analyse kan, wil ze adequaat zijn, niet anders dan samen met jeugdigen en ouders gemaakt worden. De participatie van jeugdigen en ouders omvat in deze benadering de vereiste tot dialoog met ouders en kinderen zodat ook de hulpverlening door deze dialoog mede georiënteerd en vorm gegeven wordt.

De wetgever van 1965 ging uit van een overwegend methodische benadering van participatie. Het doel van de sociale bescherming is ouders te helpen bij de opvoeding. Het hulpkarakter wordt verzekerd door de vereiste van vrijwillige participatie van de ouders aan het hulpaanbod en ook de instemming van de kinderen wordt wenselijk geacht. Wanneer de ouders de hulp niet vrijwillig wensen te aan-

vaarden, wordt getracht hen te 'overreden'. In laatste instantie zou een beroep gedaan worden op gedwongen hulpverlening via de jeugdrechtbank. Sinds de staatshervorming van 1980 en de invoering van de Decreten op de bijzondere jeugdbijstand vanaf 1985 wordt een scherper onderscheid gemaakt tussen de jeugdbescherming enerzijds en de bijzondere jeugdbijstand anderzijds. De bijzondere jeugdbijstand ressorteert, in tegenstelling tot de federaal gebleven materie jeugdbescherming, onder de bevoegdheid van de gemeenschappen. Deze bevoegdheidsverdeling benadrukt het hulpverlenend karakter van de bijzondere jeugdbijstand. In de decreten bijzondere jeugdbijstand komt dit tot uiting in de vereiste dat de hulpverlening gebeurt op een vrijwillige basis, d.w.z. dat ze wordt 'gevraagd of aanvaard' door de ouders, en vanaf 14 jaar ook door de minderjarige. Deze participatie van ouders en minderjarigen blijft evenwel ingesloten binnen de grenzen van de bijzondere jeugdbijstand: ze biedt geen verruiming van het blikveld naar een algemeen recht op hulpverlening in hoofde van jeugdigen, gesitueerd binnen de hulpverlening als basisvoorziening binnen de gemeenschap (VERHELLEN, 1985). In die zin blijft de bijzondere jeugdbijstand gevat in een vorm van hiërarchisch denken: naast de 'basisvoorzieningen' waaraan vrijwillig geparticipeerd kan worden, bestaat er een naar 'problematische opvoedingssituaties' gericht aanbod van bijzondere jeugdbijstand, waaraan de aangesproken gezinnen kunnen en/of geacht worden te participeren. De radicalere scheiding tussen bijzondere jeugdbijstand en jeugdbescherming belet immers niet dat, via de bemiddelingscommissies, toch een verbinding naar de jeugdbescherming blijft bestaan. Tegelijk echter bieden deze bemiddelingscommissies een bijkomende mogelijkheid voor ouders en kinderen om een beroep te doen op hulpverlening. De bemiddelingscommissies kunnen aldus zowel 'participatiebeperkend' als 'participatieverruimend' werken.<sup>8</sup>

In de 'integrale jeugdhulpverlening' is participatief werken een centraal aandachtspunt. De benadering van ouders en kinderen als 'partners' in de hulpverlening wordt hierbij vertaald als het zoeken naar een aansluiting bij de leefwereld van ouders en kinderen. De integrale jeugdhulpverlening betekent dat een omslag gemaakt wordt/moet worden van een 'aanbodgerichte' naar een 'vraaggerichte' jeugdhulpverlening. 'Vraaggerichtheid' is echter, zoals 'het belang van het kind', of een 'problematische opvoedingssituatie', een vaag begrip. In het licht van de in het concept integrale jeugdhulpverlening sterk benadrukte expertise en diagnosestelling bestaat het risico dat de invulling van 'vraaggerichtheid' overwegend gebaseerd wordt op een invulling door 'deskundigen', waarna deze invulling dan wordt getoetst aan de 'tevredenheid' van de betrokken ouders en minderjarigen. Deze 'tevredenheid' is, vanuit een participatief oogpunt, een gebrekkige graadmeter: ze laat ouders en kinderen in een passieve toeschouwersrol en ontnemt hun de dialoog waaruit blijkt dat ze ernstig genomen worden en de hulpverlening wel

---

8. Uit het onderzoek van VERDONK en VAN WELZENIS (2001) bleek dat – voor het jaar 2000 – minderjarigen bijna niet als verzoeker vertegenwoordigd waren (2, 2%), terwijl de ouders 20,7% van de verzoeken voor hun rekening namen. Het CBJ nam 69,1% voor zijn rekening. Deze cijfers moeten wel genuanceerd worden: er zijn grote verschillen merkbaar tussen de diverse BMC's en ook het beleid van de CBJ's kan verschillen. Zo sporen sommige CBJ's cliënten aan zelf een verzoek in te dienen, terwijl andere CBJ's dit doen voor de cliënt.

degelijk mee vorm kunnen geven. Een werkelijk participatieve hulpverlening vergt in eerste instantie een andere positionering van de hulpverlening. De hulpverlening moet positie innemen middenin de concrete maatschappelijke situatie van ouders en kinderen, en samen met ouders en kinderen werken, eerder dan een positie in te nemen ten opzichte van het 'probleemveld' en de 'probleemdragers'. Deze positiebepaling houdt in dat in de jeugdhulpverlening bij de 'diagnosestelling' niet enkel naar de ouders, de minderjarige en de opvoeding gekeken wordt, maar vooral dat ook naar het *eigen handelen* ten aanzien van ouders, minderjarigen en de opvoeding gekeken wordt, en samen met ouders en kinderen nagegaan wordt of dit handelen de toets van de menselijke waardigheid kan doorstaan. Het I.V.R.K. stelt uitdrukkelijk voorop dat het gaat om de rechten van het kind. Dit uitgangspunt moet begrepen worden in relatie tot meerdere artikels van het I.V.R.K. die uitdrukkelijk aangeven dat het kind niet los gezien kan worden van zijn ouders, en dat respect voor kinderen, respect voor ouders insluit. Een 'participatieve' hulpverlening is daarom een *sociaal-pedagogische hulpverlening*: een engagement van de samenleving naar ouders en naar kinderen, teneinde hen te ondersteunen in het besef van wie ze (kunnen) zijn, hoe ze zich tot anderen en hun omgeving (kunnen) verhouden, en hoe anderen zich tot hen en hun omgeving (kunnen) verhouden.

## 5. Een spanningsveld tussen expertise en participatie

Het spanningsveld tussen enerzijds een 'deskundigheidsbenadering' van hulpverlening en anderzijds het streven naar een participatieve benadering maakt, aldus een recent onderzoek uitgevoerd in samenwerking met het Netwerk 'Integrale Jeugdhulpverlening Waasland'<sup>9</sup> (ROOSE, 2003), het streven naar zowel een 'integrale' jeugdhulpverlening als een participatieve praktijk tot een paradoxale opgave. Het ook door de voorzieningen in de jeugdhulpverlening vaak gehanteerde uitgangspunt dat een probleem zo kan gespecificeerd worden, dat er een specifieke oplossing voor bestaat, ligt aan de basis van de doorverwijzing tussen voorzieningen: problemen die niet binnen het eigen aanbod passen, worden doorverwezen naar een meer gepast aanbod. In de praktijk zien we echter dat ouders en kinderen met gelijkaardige problemen diverse valabele hulpverleningstrajecten kunnen afleggen. Anders gezegd: het basisuitgangspunt van het 'juiste probleem op de juiste plaats' blijkt in de praktijk niet altijd juist te zijn, en kan ook het zoeken naar samenwerking tussen voorzieningen bemoeilijken. Het organisatio-

---

9. Het actieonderzoek Integrale Jeugdhulpverlening Waasland werd uitgevoerd door Rudi ROOSE en Maria BOUVERNE-DE BIE, verbonden aan de Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent. Het onderzoek startte in april 2001 en werd afgesloten in juli 2003. Er werd onderzocht op welke wijze de jeugdhulpverlening in het Waasland zou moeten worden gereorganiseerd opdat dit *ook voor de cliënt* een meerwaarde zou betekenen. Het onderzoek maakte 'een beweging naar het probleemveld', waarbij steeds concreter werd gewerkt: van interviews met de betrokken voorzieningen over thematische werkgroepen naar casestudies, waarbij ook een aantal cliënten werden bevraagd. In het kader van dit onderzoek werd ook een kort literatuuroverzicht gemaakt m.b.t. de visie van cliënten op formele hulpverlening (ROOSE, 2001). Voor meer informatie over de opzet van dit onderzoek, zie ROOSE & DE BIE, 2003.

risch zoeken naar een afstemming tussen ‘aanbod’ en ‘vraag’ wordt immers door-  
kruist door de feitelijke vaststelling dat ‘aanbod’ en ‘vraag’ in de feitelijke  
meer heterogeen, veel minder af te bakenen, en veel hardnekkiger te veranderen  
zijn dan vereist is vanuit (re)organisatorisch oogpunt.

Een adequaat hanteren van het spanningsveld deskundigheid-participatie vergt,  
aldus dit onderzoek, een heroriëntering van de deskundighedsopvatting. Deze  
heroriëntering houdt in dat niet zozeer de vraag gesteld wordt wat het ‘juiste tra-  
ject’ is voor een omschreven probleemsituatie, doch dat veeleer de vraag gesteld  
wordt naar *wat, in elk traject, adequaat handelen betekent*. Het onderzoek geeft  
aan dat, vanuit het perspectief van ouders en kinderen, vooral het *engagement*  
benadrukt wordt dat t.a.v. elke zorgvraag al dan niet wordt opgenomen. Illustratief  
in dit verband is het in de praktijk van de jeugdhulpverlening waar te nemen  
onderscheid tussen een ‘hulpvrager’ en een ‘cliënt’. Vaak wordt een hulpvrager  
maar als zodanig ‘erkend’ als hij officieel als cliënt in een dienst binnenkomt. In  
aansluiting hierop wordt de kwaliteit van de hulpverlening gedefinieerd op basis  
van wat elke dienst doet met zijn eigen cliënten. Vragen die aan de ‘verkeerde’  
dienst of persoon worden gesteld, leiden ertoe dat zorgvragers mogelijkwerwijs  
door de mazen van het net vallen, niet in de eerste plaats of niet enkel omwille van  
een tekort aan diensten, maar omwille van de vigerende visie op hulpverlening. Zo  
kan bijvoorbeeld een *intake* die niet tot een opname leidt door de hulpverlener  
beschouwd worden als ‘verloren tijd’, daar waar dit voor de ‘hulpvrager’ een zeer  
ingrijpende, al dan niet als ‘hulpverlening’ ervaren tussenkomst in zijn situatie kan  
betekenen.<sup>10</sup>

Het onderzoek geeft verder aan dat de overwegende nadruk op de specifiek  
omschreven deskundigheid van de hulpverlener, naast een ‘carrousel’ van door-  
verwijzingen, nog een aantal andere gevolgen kan hebben. Deskundigheid – zoals  
gewoonlijk opgevat – impliceert in de zienswijze en ervaring van hulpverleners  
ook dat *ze moeten handelen*, ook al is er het besef dat de interventie weinig of  
geen positieve effecten zal sorteren. De idee dat hulpverleners de problemen waar-  
mee ze worden geconfronteerd *moeten oplossen*, kan dan opnieuw leiden tot een  
nog meer op specialisatie afgestemd aanbod, teneinde de nodige kwaliteit te  
kunnen garanderen, en in het verlengde hiervan opnieuw doorverwijzing tussen  
diensten. Het scherper stellen van de ‘vraag’ leidt in deze ontwikkeling tot een  
scherpere ‘nood’ aan tussenkomsten, inclusief het ervaren van een toenemende  
werkdruk, een tekort aan middelen en personeel en een gebrek aan erkenning van  
de moeilijkheidsgraad van het werk. De verwachting dat ‘meer input’ vanuit de  
overheid zou moeten leiden tot een efficiëntere en effectievere ‘output’ kan aldus  
evengoed in het tegendeel uitmonden. Zo is de idee van de integrale jeugdhulpver-  
lening dat de bijzondere jeugdzorg bijzonder moet blijven: er is een te grote  
instroom van jongeren in de bijzondere zorg. Het antwoord op dit probleem zou  
dan liggen in een groter aanbod eerstelijnsdiensten. De neiging om als ‘specialis-

---

10. De concretisering van de idee dat de regio gezamenlijke verantwoordelijkheid moet nemen om  
een antwoord te formuleren op elke zorgvraag zou eventueel het begin van een antwoord kunnen zijn  
op deze problematiek.

tisch' (h)erkende problemen snel door te sturen naar de gespecialiseerde – bijzondere – zorg, én de neiging vanuit de bijzondere zorg te verwachten dat deze doorverwijzing, indien nodig, best zo vroeg mogelijk gebeurt, zou er echter wel eens kunnen voor zorgen dat de instroom in de jeugdzorg groter wordt i.p.v. kleiner.

Een te exclusieve nadruk op een 'oplossingsgericht' perspectief in de hulpverlening kan leiden tot het minimaliseren van de dialoog tussen hulpverleners en hun cliënten, en tussen hulpverleners onderling. De verwachting dat er zo snel mogelijk een oplossing komt, kan haaks staan op de tijd en de ruimte die nodig zijn om samen met de cliënten een adequaat antwoord te zoeken in een gegeven situatie, en kan tevens leiden tot een verminderen van de ruimte om in dialoog te gaan met andere bij de situatie betrokken hulpverleners. Hulpverleners geven aan dat ze in overleg met andere hulpverleners soms moeite hebben om toe te geven dat ze 'het ook niet weten'. Als een voorziening een cliënt heeft doorverwezen, gebeurt dit omdat van de voorziening waarnaar verwezen wordt een 'oplossingsgerichte' deskundigheid verwacht wordt. Deze verwachting vermindert de mogelijkheid om samen – ook met de betrokken ouders en kinderen te *zoeken* naar wat in een gegeven situatie adequaat handelen zou kunnen betekenen.

## 6. Nood aan visieontwikkeling

Eerder dan een herorganiseren van de hulpverlening, vergt een participatieve hulpverlening dus een *herdenken* van de hulpverlening, uitgaande van een geïntegreerd begrip van de basisrechten van kinderen erkend in het I.V.R.K.: rechten op bescherming, rechten op goede voorzieningen en participatierechten. Een belangrijke vraag is in welke mate hiervoor beleidsruimte bestaat, en op welke wijze hulpverleners zelf met deze ruimte omgaan.

Het reeds vermelde onderzoek 'Integrale Jeugdhulpverlening Waasland' wijst op de ervaring van hulpverleners onder grote druk te staan van verwachtingen naar doelmatigheid en beheersing van probleemsituaties. Deze verwachtingen liggen in de maatschappelijke context, doch evenzeer in de verwachtingen die door de overheid en collega's ten aanzien van de bijzondere jeugdbijstand geopperd worden. De wijze waarop hulpverleners en voorzieningen omgaan met deze ervaren druk en de aldus al dan niet ervaren ruimte tot visieontwikkeling beweegt zich tussen een defensieve of een reflectieve benadering. Vanuit een defensieve benadering wordt vooral de verwachting benadrukt dat het 'aanbod' ook beantwoordt aan de 'vraag'. Vanuit een reflectieve benadering wordt gezocht hoe met deze verwachting kritisch kan omgegaan worden, in de samenwerking met ouders en kinderen, in de samenwerking met verwijzers, in de samenwerking tussen teamleden binnen de voorziening en in de samenwerking tussen voorzieningen. Binnen eenzelfde kader worden aldus, naargelang het uitgangspunt eerder defensief dan wel reflectief is, verschillende praktijken ontwikkeld. Zo bijvoorbeeld kan een *intake* een instrument zijn om 'zoveel mogelijk te weten te komen, een zo scherp mogelijke diagnose te stellen, en de situatie te kunnen controleren. Een *intake* kan evenzeer een instrument zijn om de dialoog met *déze* ouders en kinderen in *déze* gegeven situatie aan te vatten. Zo bijvoorbeeld kan het beroepsgeheim defensief ingeroepen worden als een reden om de gezamenlijke reflectie over de hulpverlening af

te remmen, dan wel juist een basis zijn om deze reflectie met verhoogde aandacht te voeren. Concreet betekent dit dat een participatieve benadering niet kan uitgewerkt worden zonder dat hulpverleners ook individueel gericht aangesproken worden op verantwoordelijkheid terzake. De ruimte die zij hierbij krijgen vanuit hun voorziening en vanuit de overheid, is belangrijk, evenals het besef dat “a lot of solutions to poor quality of care are located in personal issues around the social workers themselves – personality and action – rather than the structure and functioning of the social service” (WATSON, 2003).

BAR-ON (2002) stelt dat hulpverleners “must learn that the policies they and other service providers carry out are not inscribed in stone but are socially constructed, and so constantly subject to interpretation and discretion, particularly at field level (verwijzing naar LIPSKY, 1980).” Hulpverleners lijken hun situatie echter vaak te aanvaarden. “This behaviour is at least partly self-imposed and so can be changed from within” (BAR-ON, 2002: 1010). Hulpverlening blijft overwegend steken in individuele benaderingen (JAMROZIK en NOCELLA, 1998), daar waar de uitwerking van een participatieve benadering, uitgaand van het recht op maatschappelijke dienstverlening, een beweging naar een kritische maatschappelijke kijk vraagt. Deze maatschappelijke kijk betekent dat de vraag naar een pedagogisch engagement niet beperkt wordt tot de microsituatie: ze houdt in dat het pedagogisch engagement naar de ‘opvoeding’ opengetrokken wordt naar een ruimere maatschappelijke en historische analyse, waarin de pedagoog kritisch naar zichzelf leert kijken. Voor de jeugdhulpverlener betekent dit de erkenning dat een participatief aanbod niet gerealiseerd wordt binnen de grenzen van wat de hulpverlener als ‘participatie’ (h)erkent, doch de bereidheid vergt zich te engageren buiten de grenzen van het vertrouwde. Tevens impliceert deze benadering de bereidheid deze verplichting tot ‘ontgrenzing’ (FREIRE, 1972) als een meerwaarde te erkennen.

Dit vraagt van de hulpverlening, en van de theorievorming terzake, dat een ‘deskundigheidsopvatting’ ontwikkeld wordt, waarin ruimte is voor het (h)kennen van een fundamentele machteloosheid in het ‘oplossen’ van problemen (APOSTEL, 1985). Deze ‘fundamentele machteloosheid’ komt voort uit een basisgegeven dat hulpverlening niet meer is en kan zijn dan een *tussenkoms*t in een socialisatieproces dat onafhankelijk van deze *tussenkoms*t zijn verloop kent, en waarbij de hulpverlening dit verloop – zo goed en zo gefundeerd mogelijk – kan beïnvloeden, maar nooit volledig kan sturen, omdat deze sturing per definitie buiten het bereik van de hulpverlener ligt. De discussie over de taakstelling van de bijzondere jeugdzorg en van de (jeugd)hulpverlening in het algemeen in situaties van armoede geeft aan hoe ingrijpend deze sturing kan zijn, en dat zij zowel een bijdrage kan zijn tot een scherpere marginalisering van ouders en kinderen in armoede, als een bijdrage tot een groter besef van menselijke waardigheid in deze situaties.

Noch voor de praktijk van de hulpverlening, noch voor de sociaal-wetenschappelijke theorievorming is het toegeven van deze machteloosheid zeer vertrouwd. ‘Deskundigheid’ wordt veeleer gezien als remedie tegen, dan als een aanscherpen van het besef van machteloosheid, zodat voorzichtiger en adequater ingrijpen mogelijk wordt. Zo bijvoorbeeld definieert HASENFELD (1987) het specialise-

ren van de zorg als een strategie in het omgaan met deze fundamentele machteloosheid, waarbij men het werkveld en de doelgroep afbakt tot hetgeen beheersbaar is. MARGOLIN (1997) argumenteert dat hulpverleners deze machteloosheid niet kunnen toegeven, want dat ze anders de legitimatie van hun beroep onderuit halen. Beide strategieën geven uitdrukking aan een defensieve benadering. Vanuit een reflectieve benadering omvat het besef dat men in vele situaties onmachtig is een fundamentele 'oplossing' aan te bieden de opgave tot een expliciet engagement om, gezien de situatie, samen met hulpvragers, i.c. ouders en kinderen te leren zien wat in een gegeven situatie aan de hand zou kunnen zijn en welke mogelijkheden tot handelen zich hierbij aftekenen. Het vertrekpunt is dan dat men in de aanvang de knowhow en de deskundigheid om een probleem aan te pakken slechts beperkt en mogelijksterwijs niet heeft (SKRTIC, 1999). Dit besef houdt de ruimte open tot een zoeken in samenspraak met andere hulpverleners, en ook met hulpvragers zelf. In deze visie is niet de probleemsituatie het onderzoeksobject; onderzoeksobject zijn de uitgangspunten op basis waarvan de definitie van een situatie tot probleemsituatie geconstrueerd werd en die de jeugdhulpverlening als opvoedingsproject mee vormgeven. Hierbij wordt vertrokken vanuit respect voor de diversiteit van opvoedingsopvattingen, opvoedingsgedragingen en opvoedings-situaties, en vanuit respect voor het perspectief van ouders en kinderen op wat voor hen een menswaardig bestaan betekent. Dit betekent o.a. dat de motivatie voor interventies en de effecten van deze interventies mee in het debat worden opgenomen. Een besluit kan dan zijn dat het eigen aanbod moet herzien of bijgestuurd worden.

## **7. Besluit: perspectief op een 'integrale jeugdhulpverlening'**

Een conclusie uit de geschetste ontwikkeling van bijzondere jeugdbijstand naar integrale jeugdhulpverlening is dat de krachtlijnen, die kenmerkend zijn voor de jeugdbescherming en bijzondere jeugdbijstand sinds 1965, versterkt doorgezet worden in de ontwikkeling naar een integrale jeugdhulpverlening. Andere kernthema's van het Strategisch Plan Integrale Jeugdhulpverlening versterken nog deze krachtlijnen. Zo is er bijvoorbeeld de verwachting dat crisishulpverlening enkel tussenkomt in situaties waarin het 'echt' om een crisis gaat, en niet om situaties waarin een gebrek aan gepast aanbod maakt dat mensen bij de crisishulp terechtkomen. In deze ontwikkeling wordt het geschetste spanningsveld tussen een 'oplossingsgerichte' deskundigheidsontwikkeling en een participatieve samenwerking tussen hulpverleners, ouders en kinderen groter. Tegelijk ligt het in het opzet van de integrale jeugdhulpverlening om gerichte aandacht te besteden aan precies de participatie van minderjarigen en ouders. Zo wordt gewerkt aan een algemeen statuut van de minderjarige in de jeugdhulpverlening (DE WILDE, 2003) in samenspraak met minderjarigen en ouders, en wordt de participatie van minderjarigen en ouders in de beleidsvoorbereiding uitdrukkelijk voorzien via een klankbordgroep etnisch-culturele minderheden en bijvoorbeeld ook via de werking van een vereniging waar armen het woord nemen rond integrale hulp. Hiermee wordt aangegeven dat men de kritieken op de jeugdbescherming en bijzondere jeugdbijstand, zoals onder meer geformuleerd vanuit de ervaringen in armoe-

desituaties, evenals de vraag naar een consequente toepassing van het I.V.R.K. ernstig wil nemen. Ook in de praktijk van de integrale jeugdhulpverlening, en met name in de zogenaamde pilootprojecten, vormt participatief werken een centraal aandachtspunt. Beide vaststellingen – een verhevigd spanningsveld tussen expertise en participatie enerzijds, grotere hulpverleningsaandacht voor participatief werken anderzijds – hoeven niet noodzakelijk in tegenspraak te zijn met elkaar. Er zijn wellicht vele voorbeelden te geven van hoe met het geschetste spanningsveld in de concrete uitwerking van projecten, voorzieningen en hulpverleningssamenkomsten creatief gewerkt wordt in een richting die ruimte biedt voor participatief werken<sup>11</sup>, en die aangeven dat het perspectief van een integrale jeugdhulpverlening in de praktijk leidt tot diverse vormen van samenspraak en kritische bevraging. Er zijn ook voorbeelden van het tegendeel. De tegenspraak tussen beide vaststellingen geeft aldus aan dat de ontwikkeling naar een ‘integrale jeugdhulpverlening’ niet zomaar een participatief perspectief mag heten, maar te zien is als een constructie die, mits ze kritisch bevraagd blijft op haar uitgangspunten en op de consequente uitwerking van deze uitgangspunten in de beleidspraktijk, mogelijk een aanzet kan geven tot het voorzichtig uitwerken van dergelijk perspectief.

## Bibliografie

- APOSTEL, L. (1985). Paradoxen van de welzijnszorg: een driefrontenoorlog. In SEMINARIE EN LABORATORIUM VOOR JEUGDWELZIJN EN VOLWASSENENVORMING (red.), Interventierecht (pp. 29-48). Antwerpen: De Sikkel.
- BAR-ON, A. (2002). Restoring Power to Social Work Practice. *British Journal of Social Work*, 32, 997-1014.
- BISSCHOPS, L. (2001). Beheerszucht en betrokkenheid in de jeugdzorg. De paradox van twee dominante trends. *Nederlands Tijdschrift voor Jeugdzorg*, 3, 124-130.
- BOSMANS, J. (2001). Over de integratie van de jeugdhulpverlening. Een eerste toetsing door het Vlaams Welzijnsverbond. *TVW*, 235, 21-28.
- BROOS, D. (1996). Leren loslaten van het traditionele hulpverleningsmodel. *T.O.K.K.*, 21, 163-172.
- CARRETTE, V. (2003). Een participatief (actie)onderzoek met jongeren in de bijzondere jeugdzorg. *T.J.K.*, 3, 161-166.
- DE BOCK, G., (1965). Beschouwingen naar aanleiding van de nieuwe wet op de jeugdbescherming. *Rechtskundig Weekblad*, 5, kol. 2256-236.

---

11. Zo proberen heel wat voorzieningen het ‘traditionele hulpverleningsmodel los te laten’ en te werken vanuit een meer kwetsbare benadering (zie b.v. BROOS, 1996). In Nederland wordt de ‘expertise’ in de hulpverlening actueel ter discussie gesteld o.a. in de ‘presentietheorie’ van BAART (Voor een kort overzicht van deze theorie en een aantal kritieken, zie het themanummer van SOCIALE INTERVENTIE (2003)).

- DE KOSTER, K., & LOOTS, G. (2002). Gezinsgericht en systeemgeoriënteerd werken in de bijzondere jeugdzorg: een verkennend kwalitatief onderzoek bij de onthaal-, oriëntatie- en observatiecentra in Vlaanderen. *TOKK*, 27, 92-102.
- DE REGT, A. (1999). Een nieuw beschavingsoffensief?. In S. TIMMER, E. KUIPER, m.m.v. W. MELIEF, G. SLUITER-WAGELAAR, & E. VERHOEF (red.), *100 jaar maatschappelijk werk: kan je leren* (pp. 25-28). Assen: Van Gorcum.
- DE WILDE, C. (2003). *Het juridisch statuut van de minderjarige in de jeugdhulpverlening. Analyse van het huidig juridisch kader en eerste aanzet voor een effectieve rechtsbescherming van de minderjarige in de jeugdhulpverlening, tussentijds rapport, Werkgroep positie van de cliënt – Integrale Jeugdhulp*. Brussel: Beleidsondersteuning Integrale Jeugdhulp.
- DE WINTER, M. (1986). De veranderende relaties tussen ouders en deskundigen. In P. ENGELIN et al. (red.), *Ouderschap in verandering* (pp. 215-227). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- DEGHELDERE, C., & NOTREDAME, L., (1987). Welzijnsplanning: zoeklicht op de welzijnsplanning in Vlaanderen. In H. BAERT (ed.), *Welzijnsplanning* (pp. 63-93). Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- DELENS-RAVIER, I. (2001). *Le placement et les familles. Recherche qualitative sur le point de vue de parents d'enfants placés*. Liège-Paris: Editions Jeunesse et Droit.
- DEPAEPE, M. (1998). *De pedagogisering achterna: aanzet tot de genealogie van de pedagogische mentaliteit van de voorbije 250 jaar*. Leuven: Acco.
- DOOM, R. (2001). Armoede. Een essay van een open deur. In B. MAZIJN (ed.), *Duurzame ontwikkeling meervoudig bekeken* (pp. 75-104), Gent: Academia Press.
- DUPONT L., & VANDER AUWERA, C. (1988). *Het nieuwe jeugdrecht in de Vlaamse Gemeenschap. Teksten met inleidende commentaar*. Leuven: Acco.
- FREIRE, P. (1972). *Pedagogy of the oppressed*. Harmondsworth: Penguin.
- GEERAERT, L., GRIETENS, H., & HELLINCKX, W. (2002). Essential elements of early prevention services for families at risk of child psychological abuse and neglect. In P. VAN DEN BERGH, E. KNORTH, E., F. VERHEIJ, & D. LANE (eds.), *Changing Care. Enhancing professional quality and client involvement in child and youth care services* (pp. 104-119). Utrecht, SWP.
- GORIS, P., VETTENBURG, N., WALGRAVE, L., & VAN WELZENIS, I. (2002). Criminologische preventie. In P. GORIS, & L. WALGRAVE (red.), *Van kattenkwaad tot erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie* (pp. 127-172). Leuven: Garant.
- HARTMAN, I. (1998). De andere kant van politieke participatie. Kanttekeningen bij de huidige democratisering van bovenaf. *Vorming*, 1, 7-18.
- HASENFELD, Y. (1987). Power in Social Work Practice. *Social Service Review*, 469-483.
- JAMROZIK, A., & NOCELLA, L. (1998). *The Sociology of Social Problems. Theoretical Perspectives and Methods of Intervention*. Cambridge: University Press.
- KONING BOUDEWIJNSTICHTING (1994). *Algemeen Verslag over de Armoede*. Brussel, KBS.

- LOOSVELDT, G., PUT, J., & VAN BUGGENHOUT, B. (2002). Integrale jeugdhulpverlening: transformatie van het bestaande?. *Panopticon*, 3, 212-226.
- MARGOLIN, L. (1997). *Under the Cover of Kindness: The Invention of Social Work*. Charlottesville: University Press of Virginia Press.
- MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP (2000). *Strategisch Plan Integrale Jeugdhulpverlening*. Brussel.
- NICAISE, I. & DE WILDE, C. (1995). *Het zwaard van Damocles. Arme gezinnen over de bijzondere jeugdzorg*. Garant: Leuven.
- NOTREDAME, L. (2002). Het magische getal 3 en de integrale jeugdhulp In R. ROOSE (red.), *Contactcomité van Organisaties voor Jeugdzorg. Jaarboek 2000-2001*. Gent: Academia Press, 25-46.
- ROOSE, R. (2001). *Clënten over formele hulpverlening. Onuitgegeven rapport*. Universiteit Gent.
- ROOSE, R. (2003). *Networking in Youth Care. Towards another view on care. Paper gepresenteerd op het EUSARF- AIFREF congres te Leuven*. 9-12 april 2003.
- ROOSE, R., & DE BIE, M. (2003). From participative research to participative practice – A Study in Youth Care. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 13 (accepted).
- SERRIEN, L., & SPRANGERS A. (2001). De toegangspoort. Sleutel(gat) tot een vraaggestuurde hulp?. *Alert*, 6, 60-74.
- SKRTIC, T. (1999). Learning Disabilities as Organizational Pathologies. In G.R. STERNBERG, & L. SPEAR-SWERLING, *Perspectives on learning Disabilities* (pp. 193-226). Boulder: Westview
- SOCIALE INTERVENTIE (2003), 2, Den Haag: Elsevier Overheid.
- VANDEMEULEBROECKE, L., VAN CROMBRUGGE, H., & GERRIS, J. (red.) (1999). *Gezinspedagogiek, deel I: actuele thema's in onderzoek en praktijk*. Leuven: Garant.
- VANDENBROECK, M. (2003). Impliciete Kindbeelden: beelden van kindjes. *T.J.K.*, 1, 4-11.
- VANDENBROECK, M. (1999). *De blik van de Yeti. Over het opvoeden van jonge kinderen tot zelfbewustzijn en verbondenheid*. Utrecht: SWP.
- VAN DER STRAETE, I., PUT, J., GEKIERE, W., & GEENS, P. (2003). Scheiding of continuïteit tussen de gerechtelijke en de buitengerechtelijke jeugdbijstand: een fundamentele keuze. *Panopticon*, 1, 31-47.
- VERDONCK, D., & VAN WELZENIS, I. (2001). *Bemiddeling. De eigenheid en verscheidenheid van de bemiddelingscommissies inzake bijzondere jeugdbijstand tien jaar na de start*. KUL: Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- VERHELLEN, E. (1977). *De opvoedingsbijstand in de wet betreffende de jeugdbescherming van 8 april 1965. Posing tot operationalisering voor de praktijk, met wetenschapstheoretische konsekwenties. Onuitgegeven doctoraatsproefschrift*. Gent: RUG.
- VERHELLEN, E. (1985). Het decreet bijzondere jeugdbijstand, tussen twee stoelen?. *Panopticon*, 4, 401-409.
- VERHELLEN, E. (1996). *Jeugdbeschermingsrecht*, Gent: Mys en Breesch uitgevers.
- WATSON, D. (2003). Defining quality care for looked after children: frontline workers' perspectives on standards and all that. *Child and Family Social Work*, 8, 67-77.